Smíme umírajícím dovolit dobře a pokojně umřít? [1992]

Jak už je to obvyklé, doléhá k nám s trochou zpoždění ohlas vášnivých sporů o euthanasii. Někde se diskutuje věcně, jinde nevěcně. U nás (vlastně jen na Slovensku) se toho energicky chopili ideologové mezi legislativci a stanovili normu (vlastně zákaz) ještě dříve, než se mohla diskuse rozvinout. Vítám proto iniciativu, která mi umožňuje se vyslovit, i když právě dnes žijeme v době, kdy na rozumné důvody už málokdo dá.

Co je to vlastně euthanasie? Předpona eu- znamená cosi dobrého (známe to ze slova *eu-angelion*, což je „dobré poselství“), *thanatos* je řecky smrt. Těm, kdo jsou pro euthanasii, tedy jde (nebo by podle jména mělo jít) o „dobrou smrt“. Proto je třeba se nejprve tázat, zda může být smrt vůbec někdy dobrá, a pokud ano, za jakých okolností. Potom musí následovat druhá otázka, zda je snaha o „dobrou smrt“ vůbec přípustná anebo alespoň ospravedlnitelná. A posléze musí být položena otázka, jak to zařídit, aby to mohlo správně fungovat a aby nedocházelo ke zneužití nebo dokonce k excesům.

Už na první otázku odpovídají někteří lidé takřka s vášnivou zarputilostí záporně. Užívají většinou následujícího „argumentu“: život si člověk nedal, a tak nemá právo rozhodovat ani o své smrti. Tento argument je docela zjevně neplatný. Člověk si nedal jméno, a může se rozhodnout si je změnit; neměl ani nejmenší vliv na to, v které zemi se narodí a dokonce ani jakým jazykem začne mluvit, a má právo si natrvalo zvolit jinou vlast a přijmout za svůj i jiný jazyk (a to dá ovšem práci); nezvolil si společenskou vrstvu ani materiální podmínky, v nichž vyrůstá, a všichni považujeme tuto okolnost za nahodilou a přiznáváme právo každému, aby se pokoušel dosáhnout lepšího postavení, než jaké mu připravil jeho původ. Ve všech těchto případech uznáváme zejména právo každého člověka, aby si vybral lepší cestu, než jaká se mu sama nabízí, a aby ze všech sil usiloval o zlepšení svého údělu. Považujeme za samozřejmé, že se každý může snažit o co nejlepší způsob, jak prožije svůj život. Proč by to nemělo stejně platit i o smrti? Člověk vlastně neprožívá skutečnou smrt, nýbrž jen své umírání. Umírání je přece kus života; proč by mělo být z nějakých důvodů lidem odpíráno prožívat co nejlépe i svou smrt resp. své umírání?

Jsou tací, kteří se odvolávají na to, že se máme odevzdat do vůle Boží a že se nemáme pokoušet zasahovat do Božích plánů. To je ovšem především argument, s nímž se nemůžete obracet na každého člověka bez výběru, neboť tím byste mu vnucovali své (navíc podivné a popravdě nesprávné) teologické představy. Ale pokud to někdo chce myslet opravdu vážně, musí se tím řídit sám. Je to vůbec možné? Někteří excentrici opravdu odmítají např. infu-

ze cizí krve, někteří dokonce každou operaci, ba vůbec léky atd. Je to důsledné, ale je to hloupě fanatické. Dalo by se to vyložit a pochopit, jako nerozumný způsob zajistit si jakýsi souzvuk s předpokládaným údělem a smyslem života, přijímat osud a ničemu se nebránit. Srovnáme-li to s aktivitou, která je vlastní skutečné víře a opravdovému křesťanství, nemůžeme v tom z křesťanského hlediska nevidět scestí a jakési zvláštní upadání do pohanství.

Jsou však také takoví, kteří ani tak nemyslí především na sebe, ale chtějí rozhodovat o druhých. A ti bývají ještě mnohem rigoróznější a rádi druhé mlátí svými morálními poučkami po hlavě: nikdo nemá právo se rozhodovat pro smrt a nikdo nemá právo ho v tomto rozhodnutí podporovat, natož mu pomáhat s jeho provedením. Toto stanovisko přímo neudržitelným a nepřípustným způsobem formuloval jeden americký soudce (v případě Nancy Cruzan, která byla po těžké havárii mnoho měsíců uměle udržována při životě, aniž by nabyla vědomí a aniž bylo fyziologicky možné, aby ho kdy v budoucnu nabyla), když v rozsudku prohlásil, že „život jako takový stojí za to, aby byl udržován, bez ohledu na svou kvalitu“. Pojmová nepřesnost je nápadná: nemyslí se život jako takový (neboť to by prakticky vedlo k velmi rychlé smrti všech lidí, a tak by se to dostalo do rozporu s požadavkem udržování třeba jen lidských životů), ale „jenom“ život lidský. To je problém vysloveně filosofický (filosoficko-antropologický), kde „normální reflexy“ ani předsudky nemohou mít rozhodující slovo. Člověk není pouze ani především to, co „jest“, ale je více tím, čím nebo kým se stává. V tom smyslu je sama sebe překračující, transcendující existencí. Stav, který znamená jen o málo víc než pouhé vynucené přežívání těžce poškozeného těla, jež by bez trvalé péče zvnějška (jaké by bylo zároveň tolik zapotřebí jinde) nebylo schopné ani pouhé vegetace, nemůže být považován za pokračování dosavadního života, tj. nemůže být po právu charakterizován jako lidský, neboť není ani dost životčišný. Všechno tu spočívá na reflektovaném zbožnění života: život sám se stává nejvyšší hodnotou, takměř modlou. Zase to nemá s křesťanstvím co dělat.

V některých případech to vede k neuvěřitelné krutosti. Jsou druhy umírání, jež jsou spojeny s nepředstavitelným utrpením. Kdo má právo zakazovat takovým lidem, aby požádali lékaře o ukrácení toho utrpení? Lékaři to i tak dělají; mnoho lidí v posledních dnech svého života zůstává pod morfiem. Je to obvyklé, ale lékař tu vlastně není chráněn zákonem ani přísnými předpisy. Je to naprosto nenormální stav a musí být napraven. Potřebujeme rozumné zákony a rozumné předpisy, které by upravovaly nezbytné podmínky a proceduru aplikace „dobré smrti“. Nikdo nesmí být donucován k tomu, aby umíral za strašných a člověka nedůstojných podmínek, např. aby trpěl jako zvíře. Takový člověk musí mít zákonem stanovené a upravené

právo požádat svého lékaře o „dobrou smrt“. Zákon a předpisy musí také upravovat práva a povinnosti lékaře, přesněji řečeno lékařů (neboť je to vždycky nakonec lékař, který musí nést odpovědnost za rozhodnutí, jde-li vskutku o beznadějný případ a nejde-li jen o momentální depresi pacienta).

Problémů s euthanasií je mnoho a nelze je všechny zmínit v malé poznámce. Ale jejím smyslem je upozornit na to, že věc je závažná, že před ní dále nesmíme zavírat oči, že nesmíme zavírat oči před tím, jak lékařská věda má stále dokonalejší a ovšem stále nákladnější prostředky k prodlužování pseudoživota byvších lidí, kteří už fakticky přestali žít, třebaže jejich tělo je na nižších úrovních uměle udržováno v jakéms takéms „chodu“. Potřebujeme otevřenou, svobodnou diskusi, v níž mohou své argumenty předložit všichni, kdo nějaké mají, potřebujeme rozumnou veřejnost na řešení připravit a potřebujeme hlavně normy, které pak umožní rozlišit mezi oprávněným rozhodnutím pro smrt a mezi zneužitím. Sama možnost zneužití nemůže rozhodovat; *abusus non tollit usum*.